

НАУМЕНКО М. В.,
аспірантка кафедри цивільного права
та процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 34.347.61/.64
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.6>

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ПРАВА НА ЗАХИСТ

У статті проаналізовано потребу у забезпеченні комплексного інтегрованого підходу до механізмів подолання насильства в Україні та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, шляхом ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги й захисту постражданим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності такими чином можна запобігти насильству.

Досліджено питання домашнє насильство як негативне антисоціальне, суспільно небезпечне явище становить неабияку загрозу для функціонування інституту сім'ї, загострення родинних взаємовідносин, нівелює конституційне положення, за якого людина, в Україні найвищою соціальною цінністю визнаються безпека і недоторканість, гідність і честь, здоров'я та життя. Незважаючи на значну увагу міжнародної спільноти, розвиток громадянського суспільства, функціонування інституту прав людини, суттєвий цивілізаційний поступ, навіть високорозвиненим правовим і демократичним державам не вдається ліквідувати домашнє насильство. З метою гарантування і забезпечення дієвості та ефективності безпеки українських громадян, а також зміцнення сімейних цінностей постає необхідність розробки заходів в частині протидії домашнього насильства, в тому числі шляхом ратифікації міжнародних норм щодо окресленого питання.

Робота присвячена дослідженню реалізації права на захист від домашнього насильства. Ситуація яка склалася констатує, що домашнє насильство є однією з найбільших проблем сучасного світу, рівень якого збільшився в умовах пандемії та війни. Проаналізовано закони та норми щодо формування права на захист від домашнього насильства.

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження були використані такі наукові методи як, загальні та спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких зумовлено системним підходом, що дає змогу планомірно й комплексно вивчити і розкрити дану тему.

Ключові слова: право на захист від насильства, домашнє насильство, заходи запобігання та протидії домашньому насильству.

Naumenko M. V. Powers of victims of domestic violence, rights to protection

The article analyzes the need to ensure a complex integrated approach to the mechanisms of overcoming violence in Ukraine and to promote the realization of the rights of victims of domestic violence by effectively responding to the facts of violence, providing assistance and protection to the victims, ensuring compensation for the damage caused, proper investigation of the facts of violence and bringing offenders to the legal responsibility in this way can prevent violence.

The issue of domestic violence as a negative, anti-social, socially dangerous phenomenon has been studied. It poses a significant threat to the functioning of the family institution, the aggravation of family relations, and it undermines the constitutional provision under which a person's safety and inviolability, dignity and honor, and health are recognized as the highest social value in Ukraine. and life Despite the significant attention of the international community, the development of civil society, the functioning of the human rights institute, significant progress in civilization, even highly developed legal and democratic states fail to eliminate domestic violence. In order to guarantee and ensure the effectiveness and efficiency of the security of Ukrainian citizens, as well as to strengthen family values, there is a need to develop measures to combat domestic violence, including through the ratification of international norms regarding the outlined issue.

The work is devoted to the study of the implementation of the right to protection from domestic violence. The current situation confirms that domestic violence is one of the biggest problems of the modern world, the level of which has increased in the conditions of the pandemic and war. The laws and regulations regarding the formation of the right to protection against domestic violence have been analyzed.

In order to achieve the goal and solve the set tasks of the research, such scientific methods as general and special methods of scientific knowledge were used, the application of which is conditioned by a systematic approach, which makes it possible to systematically and comprehensively study and reveal this topic.

Key words: *the right to protection from violence, domestic violence, measures to prevent and counter domestic violence.*

Вступ. Протиріччя між нормативною кваліфікацією факторів жорстокого поведіння й розумінням цієї проблеми суспільством і державою, і полягає актуальність даного дослідження.

Проблема сімейного насильства є актуальною в усьому світі. В Україні ця проблема посилюється завдяки існуванню воєнного стану, соціально-економічними умовам та соціальних норм щодо випадків сімейного насильства. Сімейне насильство за всіх часів було частиною подружніх стосунків. З часом ставлення і держави о проявів насильства у ній змінюється. Однак лише в минулому столітті насильство в сім'ї стало усвідомлюватися к соціальна проблема і отримало негативну оцінку фахівців і вчених, які займаються даною проблемою.

Щодо різниці поглядів на право на захист осіб, постраждалих від домашнього насильства позбавляє можливості цільового вирішення проблеми подолання домашнього насильства, аналіз змісту права на захист від домашнього насильства на мій погляд надасть можливість усунути данні протиріччя, допоможе виробленню державою комплексної стратегії поведінки органів влади захисту постраждалих осіб від домашнього насильства.

Постановка завдання. Метою статті є виявленні справжніх детерменантів ефективності системи права на захист, визначити дієві способів та заходи їх вдосконалення. Виходячи з поставленої мети були вироблені наступні завдання дослідження:

- визначити суб'єкт права на захист від насильства;
- виявити, наскільки доцільним є використання сучасних способів захисту;
- розкрити зміст права на захист;
- простежити характер взаємодії між змістом та ступенем ефективності різних видів юридичних засобів та їх результативність.

Результати дослідження. Домашнє насильство – це складна соціальна проблема, і ефективна протидія вимагає задіяності різних суб'єктів, що відрізняються характером, формами і методами діяльності, а також своїми повноваженнями.

Всі державні органи та громадяни мають брати участь у протидії та запобіганні цьому негативному явищу. Конституція України визнає право кожного захищати свої

права і свободи, права і свободи інших людей від посягань, у тому числі від посягань представників влади або посадових осіб [1; 2] що найчастіше відбувається шляхом звернення до суду [3].

Крім того, кожний має право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховною Радою України по правах людини. Кожний має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод у відповідні міжнародні судові установи або відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

На сьогодні існує проблема прояву насильства, а також як форма вирішення внутрішньо сімейного конфлікту – досить поширене явище, що сягає своїм корінням в глибоку давнину. Розцінюючи насильство споконвіку як крайню, виняткову форму вирішення сімейних конфліктів, реалізуючи таку оцінку у змісті «кримінальних» законів, суспільство, проте, по-різному оцінювало характер і ступінь небезпеки сімейного насильства в залежності від сімейних статусів потерпілого, ступеня та законності їхньої спорідненості, статі, малолітнього чи похилого віку потерпілого, його безпорадності чи залежності від винного, наявності особливого обов'язку винного піклуватися про потерпілого, а також залежно від причини конфлікту, мотивів його насильницького вирішення та інших обставин. Змінюючись із кримінальним законодавством, що вдосконалювалося, регламентація відповідальності за сімейне насильство тією чи іншою мірою завжди знаходила відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві на всіх етапах його розвитку. Необхідно відзначити, що такі зміни стосувалися не тільки змісту об'єкта, об'єктивної або суб'єкта.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цим нормативним актом визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, перелік суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, відповідальність за вчинення домашнього насильства та надання допомоги і захисту постраждалим особам тощо [4]. Поліція, згідно з Законом України «Про Національну поліцію» уживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі п. 18 частини ч.1 статті 23 Закону.

Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» Законом визначено здійснення заходів із запобігання насильству за ознакою статі, суб'єктів, які здійснюють заходи у цій сфері, згідно законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо. Також є можливість отримати безоплатну правову допомогу особам, які постраждали від домашнього насильства, так, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», право на безоплатну вторинну правову допомогу мають особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, вони мають право на: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Сімейним Кодексом визначено підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. У положеннях Кодексу чітко вказано, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, також встановлена рівність прав та обов'язків дітей стосовно батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою. Неприпустимі будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, а також забороняються фізичні покарання дитини батьками, із застосування ними фізичного або інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. Кодекс закріплює право дитини звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а також якщо дитина досягла чотирнадцяти років безпосередньо до суду. Крім того, за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки

мають право звертатися до зазначених установ їх батьки, без спеціальних на те повноважень як законні представники своєї дитини [5]. Цивільного процесуального кодексу України містить наступні статті, які дають можливість також реалізувати особі своє право на захист своїх прав у суді.

«Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» містить такі статті: 350-1 (Підсудність); 350-2 (Особи, які можуть бути заявниками); 350-3 «Заінтересовані особи у справах про видачу обмежувального припису); 350-4 (Зміст заяви); 350-5 (Розгляд справи); 350-6 (Рішення суду), 350-7 (Продовження обмежувального припису), 350-8 (Вручення рішення суду, повідомлення про видачу або продовження обмежувального припису) [6].

Відповідно до Цивільного кодексу України, залежно від віку суб'єкта правовідносин, крім повної цивільної дієздатності фізичної особи, Кодекс визначає також часткову цивільну дієздатність та неповну цивільну дієздатність, характерною рисою яких є особливості правового статусу малолітньої та неповнолітньої особи в питаннях цивільної відповідальності.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» визначено механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованій на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння втіленню прав осіб, постраждалих від насильства, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності саме таким шляхом можна протидіяти та запобігати насильству [7].

Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» затверджено Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, який визначає механізм провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [8]. Ще можна багато проводити аналіз законів, що містять норми, які можливо застосовувати при здійсненні права на захист від насильства, законодавець прагне виконати взяті на себе зобов'язання, що пов'язані з необхідністю розробки концепції державної політики, спрямованої на боротьбу із зазначеними злочинними проявами, прагнути не можливо без взаємозв'язку усіх гілок влади. Дана тема потребує ще подальшого наукового дослідження, нові зміни в законодавстві тільки почали діяти й ще не можна з точністю визначити їх ефективність.

Висновки. Суб'єктом права на захист від домашнього насильства є фізична особа, людина, незалежно від віку, яка постраждала від домашнього насильства. Дане право належить до суб'єктивних публічних, адже в основі, тобто зміст цього права – не тільки інтерес особи, а це може бути отримати захист від уповноважених суб'єктів, а також і публічний інтерес, а від полягає у постійному підтриманні порядку та безпеки. Особливістю права на захист від домашнього насильства є те, що його реалізація здійснюється як за зверненням особи, так і без такого, за ініціативою уповноваженого органу в результаті оцінки ризиків [11].

Праву на захист від домашнього насильства кореспондує обов'язок суб'єктів, уповноважених на те законом, здійснювати заходи, спрямовані на захист особи, і передбачені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Захист уявляє собою сукупність дій, засобів, за допомогою яких здійснюється поновлення права особи, що зазнало порушення. Зазвичай, через судовий та адміністративний порядок здійснюється захист.

Також вважаємо перспективним є запровадження інституту попередження та протидії домашнього насильства, оскільки не дивлячись на широкий спектр суб'єктів протидії домашнього насильства, їх компетенція, по-перше, не прямо, а опосередковано спрямована

на протидію насильства в окресленому середовищі; по-друге, основним інституційним індикатором протидії домашнього насильства виступає виконавча гілка влади [9; 10]. А також запровадження спеціального інституту – Представника Уповноваженого Верховної Ради України з питань попередження та протидії домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 1 лют. 2011 р. № 2952-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 10. Ст. 68.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) : від 25 листоп. 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1377.
3. Дудченко В. В. Ціннісно-правові аспекти судової влади та правосуддя. *Судовий захист права власності* : матеріали наук.-практ. конф. Одеса, 25 черв. 2004 р. Одеса: Юрид. літ., 2004. С. 108–114.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
5. Сімейний кодекс України : від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492.
7. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : затв. Постановою Каб. Міністрів України від 2 серп. 2018 р. № 658. *Офіційний вісник України*. 2018. № 69. Ст. 2332.
8. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : затв. Постановою Каб. Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
9. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. / уклад.: А. В. Запорожцев., А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда та ін. Київ. 2012. 246 с.
10. Петровський П. Філософські основи методології державного управління. *Ефективність державного управління*. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. Вип. 14/15. С. 118–125.
11. Social and legal protection of orphans and children left without parental care under martial law / V. Myronenko and others. *Cuestiones Politicas*. 2023. Vol. 41, No 77. P. 227–242.

